

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ СПОРТА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА
МАСТЕР АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ

РАЗВОЈ ПРЕДШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА
У СРБИЈИ

Мастер рад

Студент:

Драгана Чакмак

Ментор:

ред. проф. др Ивана Милановић

Београд, 2024.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ СПОРТА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА
МАСТЕР АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ

РАЗВОЈ ПРЕДШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА
У СРБИЈИ

Мастер рад

Студент:

Драгана Чакмак

Ментор:

ред. проф. др Ивана Милановић

Чланови комисије:

1. ред. проф. др Снежана Радисаљевић Јанић

2. доц. др Владимир Милошевић,

Београд, 2024.

САЖЕТАК

Развој предшколског физичког васпитања у Србији представља један од кључних аспеката у целокупном образовно-васпитном систему, који има за циљ да обезбеди целовит развој деце предшколског узраста. Овај рад је усмерен на истраживање историјског развоја предшколског физичког васпитања у Србији, почевши од првих предшколских установа у Кнежевини Србији и Војводини, па све до савремених програма који се примењују у Републици Србији. Истраживање се бави анализом различитих друштвених, историјских и педагошких утицаја који су обликовали физичко васпитање у предшколском систему и који су утицали на његово место и улогу у васпитању и образовању деце.

Рад се темељи на теоријској анализи и историјском методу, уз коришћење релевантне литературе, законских докумената и историјских извора који осветљавају овај дугогодишњи процес. Физичко васпитање као део предшколског образовања има важну улогу у подстицању физичког, когнитивног и емоционалног развоја деце, а његова улога и значај мењали су се током времена у зависности од различитих друштвено-историјских околности. У том контексту, рад испитује утицаје педагошких праваца који су долазили из Европе, као и специфичне друштвене и културне услове који су се развијали у Србији, што је довело до разлика у развоју предшколског физичког васпитања у различитим деловима земље.

Истраживање обухвата и преглед развоја физичког васпитања у различитим историјским етапама, почевши од периода пре Првог светског рата, преко међуратног периода, па све до модерних времена. Тиме се омогућава увид у еволуцију програма и начина на који је физичко васпитање било укључено у васпитно-образовне програме, као и како су различити педагошки концепти утицали на његову примену. Поред историјског развоја, рад анализира и модерне тенденције у области предшколског васпитања, са посебним освртом на актуелне законе и програме који регулишу ову област.

Кроз свеобухватну анализу историјских извора и педагошке литературе, рад даје детаљан приказ развоја предшколског физичког васпитања и указује на његову кључну улогу у формирању здравих навика и стварању основа за физички развој деце предшколског узраста.

Овај историјски контекст је значајан за разумевање савремених приступа и програма који се примењују у предшколским установама данас, те рад нуди и поглед на перспективе будућег развоја ове важне области. У закључку, кроз синтезу прикупљених података, изводе се релевантни закључци који могу допринети даљем унапређењу предшколског физичког васпитања у Србији, са посебним акцентом на његов значај у целовитом развоју детета.

Кључне речи: предшколско физичко васпитање, историјски развој, педагошки правци, Србија, образовни систем, дечији развој, физичка активност.

SUMMARY

The development of preschool physical education in Serbia represents a key aspect of the overall educational system, aimed at ensuring the holistic development of children of preschool age. This paper focuses on the historical development of preschool physical education in Serbia, starting from the establishment of the first preschool institutions in the Principality of Serbia and Vojvodina, and continuing to modern programs currently applied in the Republic of Serbia. The research explores the various social, historical, and pedagogical influences that have shaped physical education in the preschool system, as well as its evolving role within the educational framework for young children.

The paper is based on theoretical analysis and historical methods, utilizing relevant literature, legal documents, and historical sources that illuminate this long-standing process. Physical education, as a part of preschool education, plays a vital role in stimulating the physical, cognitive, and emotional development of children, with its importance and role having changed over time, influenced by various social and historical conditions. In this context, the study examines the impact of pedagogical approaches arriving from Europe, alongside the specific social and cultural conditions that have developed in Serbia, leading to regional differences in the evolution of preschool physical education.

The research also provides a review of the development of physical education across different historical periods, starting from the pre-World War I era, through the interwar period, and up to contemporary times. This allows for an understanding of how the programs and methods of integrating physical education into educational systems have evolved, and how different pedagogical concepts have influenced its application. In addition to the historical development, the paper analyzes modern trends in the field of preschool education, with a particular focus on current laws and programs that regulate this area.

Through comprehensive analysis of historical sources and pedagogical literature, the paper offers a detailed account of the development of preschool physical education and highlights its crucial role in fostering healthy habits and creating a foundation for the physical development of preschool children.

This historical context is significant for understanding modern approaches and programs applied in today's preschool institutions. The paper also provides insights into future perspectives for the development of this essential field. In conclusion, by synthesizing the collected data, the paper draws relevant conclusions that can contribute to the further improvement of preschool physical education in Serbia, with special emphasis on its importance in the holistic development of children.

Key words: preschool physical education, historical development, pedagogical approaches, Serbia, education system, child development, physical activity.

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. ЗНАЧАЈ САГЛЕДАВАЊА МЕСТА И УЛОГЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ.....	3
1.1. Улога физичке активности у развоју деце	3
1.2. Повезаност физичког и когнитивног развоја	4
1.3. Друштвени, културни и образовни фактори који утичу на физичко васпитање	6
1.4. Значај институционализације физичког васпитања у предшколским установама	8
2. ЦИЉ, ЗАДАЦИ И МЕТОДЕ РАДА	11
2.1. Циљеви истраживања.....	11
2.2. Задаци и план истраживања	12
2.3. Методологија: теоријска анализа и историјски метод.....	13
3. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ ОД ПОЈАВЕ ПРВИХ ПРЕДШКОЛСКИХ УСТАНОВА (КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И ВОЈВОДИНА КАО ДЕО АУСТРОУГАРСКЕ) ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА.....	15
3.1. Оснивање првих предшколских установа.....	15
3.2. Утицај културних и друштвених промена на предшколско васпитање.....	16
3.3. Педагогија и физичко васпитање у раним програмима предшколских установа	16
3.4. Увођење физичке активности у ране предшколске програме.....	17
4. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ ИЗМЕЂУ ПРВОГ И ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	19
4.1. Развој предшколског васпитања у Србији између два рата	19
4.2. Утицаји европских педагошких праваца на физичко васпитање	20
4.3. Социјални и економски услови који су утицали на физичко васпитање.....	22
4.4. Улога физичког васпитања у формирању предшколског образовног система	24
5. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1945. ДО 1958. ГОДИНЕ.....	26

5.1. Обнова образовног система након Другог светског рата	26
5.2. Утицај политичких промена на предшколско васпитање	26
5.3. Формирање програма физичког васпитања у складу са новим државним приоритетима	27
5.4. Примена нових метода у предшколским установама	28
6. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1959. ДО 1968. ГОДИНЕ.....	29
6.1. Репорме у образовном систему у периоду модернизације	29
6.2. Развој физичке активности као кључног дела предшколских програма	30
6.3. Увођење иновативних приступа у раду са децом предшколског узраста.....	31
6.4. Промена педагошких парадигми у односу на физичко васпитање	33
7. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1969. ДО 1995. ГОДИНЕ.....	34
7.1. Утицај социјалистичке државе на програме васпитања и образовања	34
7.2. Развој нових концепата физичког васпитања у предшколским установама	35
7.3. Друштвено-политичке промене и њихов утицај на предшколско васпитање.....	36
7.4. Улога физичке културе у развоју дечије личности	37
8. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1995. ДО 2024. ГОДИНЕ.....	39
8.1. Трансформација образовног система након распада Југославије	39
8.2. Модерни програми физичког васпитања у предшколским установама.....	40
8.3. Савремени приступи и законска регулатива у области физичког васпитања	40
8.4. Тенденције и перспективе развоја предшколског физичког васпитања у Србији	41
9. ЗАКЉУЧАК	43
ЛИТЕРАТУРА	45

УВОД

Предшколско васпитање и образовање у Србији има дугу и разнолику историју, која је резултат различитих друштвено-историјских процеса и културних утицаја. Развој ове области у великој мери је одређен условима у којима су се налазиле предшколске установе друштвено-економским околностима кроз које је Србија пролазила. Посебно место у оквиру предшколског васпитања заузима физичко васпитање, које је кроз историју пролазило кроз бројне промене у свом приступу и реализацији. Од првих предшколских установа у Србији, које су настале у 19. веку, па све до савремених институција, физичко васпитање је постепено добијало на значају као кључни аспект целокупног развоја детета.

Историјски гледано, увођење предшколског васпитања у Србији било је уско повезано са друштвеним и политичким променама у земљи. Прве предшколске установе појавиле су се у Кнежевини Србији и Војводини током 19. века, у периоду када је физичка активност почињала да се сматра важним делом образовног процеса (Цолић, Лазић, Улић, Јанковић, и Галић, 2018). Утицаји са запада, нарочито из Аустроугарске и Немачке, допринели су формирању првих педагошких концепата у којима је физичко васпитање играло значајну улогу у раном развоју детета. Током тог периода, предшколско васпитање је било неједнако развијено у различитим деловима Србије, а разлике су се осећале како на нивоу програма, тако и у приступу физичком васпитању (Јовановић, 2007).

Са почетком 20. века, а нарочито након Првог светског рата, дошло је до значајног проширења предшколских програма, укључујући и физичко васпитање, које је у том периоду почело да добија на значају као средство, не само за физички развој детета, већ и за развој његових когнитивних и социјалних вештина. У то време, јачао је утицај европских педагошких теорија које су физичку активност сматрале неопходном за хармоничан развој детета, што је резултирало увођењем систематских програма физичког васпитања у предшколске установе. Међутим, и поред тих напора, развој предшколског васпитања био је успорен због бројних друштвених и политичких изазова кроз које је земља пролазила (Јовановић, 2007).

Након Другог светског рата, предшколско васпитање и образовање у Србији доживело је значајне промене у оквиру новог социјалистичког система. Држава је почела да игра активнију улогу у организовању и регулисању предшколског система, што је укључивало

и физичко васпитање као саставни део образовног процеса. У овом периоду, физичка активност је постала кључни елемент васпитања, не само у смислу развоја моторичких вештина, већ и као средство за јачање здравља и формирање социјалних вредности код деце. Овакве промене утицале су на креирање програма који су били усмерени на подстицање целовитог развоја детета кроз разноврсне физичке активности.

Развој предшколског физичког васпитања у периоду друге половине 20. века био је обележен бројним реформама у оквиру образовног система. Промоција здравог начина живота и физичке активности постала је део званичних политика, а предшколске установе су у својим програмима почеле да све више пажње посвећују физичком васпитању. Ове реформе биле су подржане и новим педагошким правцима који су стизали из западних земаља, што је довело до модернизације приступа физичком васпитању и већег укључивања деце у различите облике организованих спортских и рекреативних активности (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

Последњих неколико деценија, а нарочито након распада Југославије, физичко васпитање у предшколским установама у Србији пролази кроз нову фазу трансформације. Данашњи програми су усклађени са савременим европским стандардима и засновани на најновијим истраживањима у области дечијег развоја и физичке активности. Физичко васпитање се сматра не само важним за физички развој детета, већ и за његову психолошку стабилност, социјалну интеграцију и развој когнитивних способности. Савремени приступи стављају нагласак на важност раног укључивања деце у физичке активности као предуслов за здрав и хармоничан развој у каснијим фазама живота.

1. ЗНАЧАЈ САГЛЕДАВАЊА МЕСТА И УЛОГЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ

1.1. Улога физичке активности у развоју деце

Физичка активност игра кључну улогу у развоју деце, јер представља основу за здрав раст и развој, не само на физичком, већ и на когнитивном и емоционалном нивоу. Деца у раном узрасту пролазе кроз интензиван период физичког развоја, који подразумева формирање моторичких вештина, координације и снаге. Кроз физичку активност, деца уче да контролишу своје тело, побољшавају своју равнотежу, брзину и агилност, што је од кључног значаја за њихов свакодневни живот и касније учешће у спортовима и другим активностима. Рана изложеност различитим облицима физичке активности омогућава деци да развију навике које ће их пратити кроз живот и помоћи у одржавању здравља у дугорочном периоду.

Физичка активност има снажан утицај на когнитивни развој деце. Истраживања су показала да деца која редовно учествују у физичким активностима имају бољу концентрацију, памћење и способност решавања проблема. Ове активности помажу у развоју неуронских путева у мозгу, што доприноси бољој когнитивној функцији и успостављању веза између моторичких и менталних вештина (Пожгај и Шпорчић Шкробоња, 2019). Игра и физичке активности, као што су трчање, скакање и хватање, подстичу децу да размишљају, доносе брзе одлуке и координирају покрете са планираним активностима, чиме се развијају важне когнитивне способности као што су просторно процењивање и логичко закључивање.

Физичка активност такође има снажан утицај на емоционални развој детета. Кроз физичке активности, деца уче да се носе са изазовима, развијају самопоуздање и осећај личне постигнуто. Када дете савлада нову физичку вештину или постигне успех у игри, осећај успеха подстиче позитиван развој самопоуздања и мотивације. Редовна физичка активност такође може помоћи у смањењу стреса и анксиозности код деце, што је посебно важно у савременом свету где су деца све више изложена различитим притисцима. Поред тога, физичка активност пружа прилику за развој друштвених вештина кроз тимски рад, сарадњу и комуникацију са вршњацима, што може допринети изградњи социјалних односа и емпатије.

Још један важан аспект физичке активности у раном детињству је допринос правилном физичком развоју и спречавању здравствених проблема као што су гојазност и поремећаји у развоју мишићно-скелетног система. Редовна физичка активност помаже у јачању мишића, костију и зглобова, чиме се обезбеђује правилан раст и развој тела. Истовремено, кроз активност, деца развијају здраве навике исхране и понашања, што је од кључног значаја за превенцију хроничних болести у одраслом добу, попут кардиоваскуларних болести и дијабетеса. У том смислу, физичка активност је незамењива у промоцији здравља и добробити деце на дугорочном плану (Бабић, Иревић, и Крстовић, 1997).

Физичка активност такође омогућава деци да истраже своју околину и развију осећај независности и самосталности. Кроз активности као што су планинарење, бициклизам или играње на отвореном, деца уче како да се сналазе у различитим срединама, што им помаже да развију осећај за просторно оријентисање и прилагодљивост у новим ситуацијама. Овај аспект физичке активности је кључан за развој способности решавања проблема и сналажења у животним ситуацијама, јер деца уче да брзо реагују на промене и да се осећају сигурно у различитим окружењима.

1.2. Повезаност физичког и когнитивног развоја

Повезаност физичког и когнитивног развоја код деце представља комплексну и дубоко испреплетену област коју карактерише интеракција између моторичких активности и развоја менталних способности. Истраживања су показала да физичка активност значајно доприноси развоју мозга и његовој функцији, нарочито у раним фазама живота, када мозак пролази кроз најинтензивнији процес сазревања. Током овог периода, моторички развој и когнитивне функције су нераскидиво повезани, јер физичка активност не само да стимулише раст и развој мишића и координације, већ истовремено подстиче развој когнитивних способности као што су памћење, концентрација и способност решавања проблема (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2014).

Физичке активности, посебно оне које укључују сложене моторичке задатке као што су трчање, скакање, балансирање и хватање, захтевају од деце да координирају своје покрете. Ове активности захтевају брзо доношење одлука, процену ситуације и примену стратегија, што утиче на развој виших когнитивних функција. Мозак активно учествује у управљању овим задацима, јер је потребно континуирано обрађивати сензорне информације из околине, предвиђати исходе акција и прилагођавати покрете у складу са тим. У том

процесу, мозак остварује нове неуронске везе, што доприноси општем развоју когнитивних способности код деце.

Вежбање и физичке активности могу побољшати пластичност мозга, што значи да мозак постаје флексибилнији и прилагодљивији новим искуствима. Повећана неуронска пластичност омогућава брже учење и боље памћење, јер физичка активност доприноси стварању нових неуронских путева и јачању постојећих. Ово је посебно важно у раном детињству, када мозак деце пролази кроз највеће промене у структури и функцији. Када деца учествују у физичким активностима, као што су игре које укључују прављење планова, сарадњу и решавање проблема, њихов мозак активно ради на организовању и спровођењу тих планова, чиме се подстиче развој когнитивних процеса попут логичког размишљања, анализе и доношења одлука (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2014).

Физичка активност такође може утицати на развој извршних функција мозга, које су одговорне за планирање, контролу импулса и регулисање понашања. Извршне функције су од кључног значаја за каснији академски успех, јер су директно повезане са способношћу деце да организују своје мисли, задатке и активности. Физичке активности које захтевају дисциплину, као што су спортови са правилима, могу помоћи у развоју ових функција, јер деца кроз физичке активности уче да се придржавају правила, да контролишу своје реакције и да се фокусирају на задатке. На тај начин, физичка активност не само да побољшава физичке способности деце, већ и утиче на њихову способност да боље управљају когнитивним процесима.

Још један важан аспект повезаности физичке активности и когнитивног развоја јесте утицај на емоционално стање и мотивацију детета. Физичка активност је позната по томе што подстиче лучење хормона као што су ендорфини, који побољшавају расположење и смањују стрес (Вујачић, 2014). Када су деца у позитивном емоционалном стању, њихова когнитивна функција је такође побољшана, јер су опуштенија, мотивисанија и способнија да се концентришу на учење. Осим тога, физичке активности које подстичу дечију радозналост и креативност, као што су игре на отвореном и активности које укључују истраживање окружења, такође могу имати позитиван утицај на развој когнитивних способности. Кроз ове активности, деца уче како да анализирају нове ситуације, доносе закључке и примењују креативна решења, што директно доприноси развоју њиховог когнитивног потенцијала.

Физичка активност може такође имати дугорочне ефекте на когнитивни развој, јер деца која редовно учествују у физичким активностима имају веће шансе да развију здраве животне навике које подстичу ментално здравље и когнитивне перформансе и у каснијим фазама живота. Редовно учешће у физичким активностима током детињства ствара основу за боље когнитивне функције у каснијем животу, јер физичка активност побољшава циркулацију и оксигенацију мозга, што је кључно за његов правилан развој и функционисање. Ово је посебно важно у школском узрасту, када деца морају да се носе са све сложенијим когнитивним изазовима и када њихова способност да се концентришу, размишљају логично и доносе одлуке игра пресудну улогу у њиховом академском успеху.

1.3. Друштвени, културни и образовни фактори који утичу на физичко васпитање

Друштвени, културни и образовни фактори играли су кључну улогу у обликовању физичког васпитања у различитим периодима и контекстима у Србији. Ови фактори су одражавали специфичности времена, доминантне педагошке теорије, као и друштвене и политичке промене које су се дешавале у ширем контексту. Разумевање утицаја друштвених, културних и образовних чинилаца на физичко васпитање захтева дубљи увид у начин на који су се они преплитали и међусобно утицали током историје, обликујући карактер и улогу физичке активности у предшколском васпитању.

Друштвени фактори су директно утицали на физичко васпитање кроз промене у друштвеној структури, економским условима и политичким околностима. У ранијим периодима, физичко васпитање је било резервисано за виши друштвени слој, док су деца из сиромашнијих породица била лишена организованих физичких активности, углавном због економских ограничења (Закон о предшколском васпитању и образовању, 2010/2017/2018/2019/2020/2021). Тек са развојем модерне државе и масовнијег приступа образовању, физичко васпитање постаје доступно широј популацији. Друштвене промене, као што су индустријализација и урбанизација, довеле су до све већег фокуса на здравље и физичку активност као начин компензације за недостатак природног кретања код деце у градским срединама. Друштвена свест о важности здравља, посебно у 20. веку, подстакла је развој физичког васпитања као обавезног дела школског и предшколског програма.

Културни фактори су такође имали значајан утицај на развој физичког васпитања. У различитим историјским периодима, културни утицаји са запада и истока обликовали су приступ физичком васпитању у Србији. Током 19. и почетком 20. века, утицаји из

Аустроугарске и Немачке, где је физичка култура била високо цењена, довели су до усвајања система гимнастике и других облика организованих физичких активности у Србији. Ови културни модели, који су наглашавали дисциплину, снагу и издржљивост, интегрисани су у школске програме и имали су дубок утицај на начин на који се физичко васпитање развијало. У периоду социјалистичке Југославије, културни утицаји су долазили из совјетског система, који је такође давао велики значај физичком васпитању, али са нагласком на колективизам, радне навике и физичку спремност у служби државе. Овај културни оквир утицао је на развој физичког васпитања као инструмента не само за лични развој деце, већ и за јачање друштвених и идеолошких вредности (Улић и Велишек-Брашко, 2017).

Образовни фактори су вероватно најдиректније утицали на природу и обим физичког васпитања у предшколским установама. Начин на који је физичка активност интегрисана у предшколске програме директно је зависио од педагошких теорија које су у том тренутку биле доминантне. У ранијим фазама развоја предшколског образовања, физичко васпитање је било мање структурисано и више се ослањало на спонтане игре и активности које су деца организовала сама. Како су се педагошке теорије развијале, посебно под утицајем прогресивног образовања у 20. веку, дошло је до промене у приступу физичком васпитању, које је постало систематичније и методички организованије. Савремени програми физичког васпитања, под утицајем образовних реформи, почели су да акценат стављају на индивидуални развој, али и на друштвене и емоционалне аспекте активности, што је значајно утицало на целокупан развој детета.

Законска регулатива и образовне реформе имале су важну улогу у дефинисању улоге физичког васпитања у предшколским установама. Са увођењем обавезних програма физичког васпитања, постављени су јасни стандарди и циљеви које су предшколске установе морале да испуне. Ове реформе биле су мотивисане потребом да се физичко васпитање учини доступним сваком детету, без обзира на друштвени статус, и да се унапреди физичко здравље младих генерација. Образовни системи су се постепено прилагођавали тим захтевима, интегришући физичке активности у свакодневни ритам предшколских програма, чиме се осигурало да сва деца имају прилику да учествују у физичким активностима (Лазић, Цолић, и Јанковић, 2020). Такође је важно напоменути да су се ови фактори временом мењали, прилагођавајући се новим научним сазнањима о важности физичке активности за целовит развој детета. Савремени образовни системи настојали су да интегришу физичко васпитање у шири концепт здравственог и емоционалног васпитања, признајући његов значај не само за физичко здравље, већ и за

когнитивни и социјални развој деце. Образовне институције су, под утицајем научних истраживања, почеле да развијају програме који су уравнотежили физичке, когнитивне и емоционалне аспекте развоја, са нагласком на холистички приступ васпитању и образовању (Лазих, Цолић, и Јанковић, 2020).

Сви ови фактори су се међусобно испреплитали и утицали на развој физичког васпитања у предшколским установама у Србији. Разумевање ових утицаја је од кључне важности за правилно сагледавање еволуције физичког васпитања и за развој будућих стратегија које ће обезбедити да физичка активност остане незаобилазни део васпитно-образовног процеса. Друштвени, културни и образовни фактори не само да су обликовали физичко васпитање кроз историју, већ су и утицали на шире друштвене вредности, доприносећи формирању генерација које су свесне важности физичке активности и здравог живота.

1.4. Значај институционализације физичког васпитања у предшколским установама

Значај институционализације физичког васпитања у предшколским установама огледа се у његовој улози као једног од кључних елемената у формирању здравих и активних појединаца. Институционализација физичког васпитања представља процес кроз који се физичка активност систематски интегрише у васпитно-образовне програме предшколских установа, чиме се осигурава да сва деца добију једнаке могућности за развој кроз структуриране физичке активности. Овај процес је био од велике важности за јачање свести о значају физичке активности у најранијем узрасту, јер је постављање јасних програма и смерница омогућило да физичко васпитање постане незаобилазан део целокупног образовног процеса.

Када је физичко васпитање институционализовано, предшколске установе добијају одговорност да обезбеде квалитетне услове за физички развој деце, што подразумева не само организацију физичких активности, већ и стварање адекватног простора и услова који подржавају здрав и активан начин живота. Овај аспект институционализације омогућио је стандардизацију и уједначавање приступа физичком васпитању, тако да се осигура да сва деца, без обзира на друштвене и економске околности, имају приступ физичким активностима (Крњаја, 2012). То је нарочито важно у савременом контексту, где урбанизација и смањење доступности отворених простора могу ограничити дечију слободну игру и природну физичку активност. У предшколским установама, институционализовано физичко васпитање надокнађује тај недостатак, нудећи деци

организоване и педагошки осмишљене активности које су прилагођене њиховим развојним потребама.

Институционализација физичког васпитања такође осигурава да физичке активности буду засноване на научним принципима и савременим педагошким концептима. Поред тога што се физичка активност структурише у свакодневни програм, она се такође обогаћује едукативним садржајима који су усмерени на развој дечијих когнитивних, емоционалних и социјалних вештина. Кроз овај процес, физичко васпитање више није само игра или начин да се деца ослободе вишка енергије, већ постаје средство за целовит развој детета. Физичке активности које се спроводе у оквиру предшколских програма осмишљене су тако да подстичу развој моторичких вештина, али и да промовишу социјалну интеракцију, тимски рад и дисциплину, што су све вештине које су од суштинског значаја за каснији живот и школовање (Ромштајн и Становић, 2017).

Поред физичког и менталног развоја, институционализација физичког васпитања игра важну улогу у промоцији здравих животних навика и превенцији различитих здравствених проблема који се могу јавити у раном детињству. Систематским укључивањем физичке активности у предшколске програме, деца стичу навике које се односе на здрав начин живота, редовну физичку активност и свест о важности физичког здравља. Овај процес је кључан за формирање основа здравствене културе, која ће пратити децу кроз цео живот. Рана укљученост у физичке активности и учење о здравим навикама смањује ризик од појаве гојазности, дијабетеса и других здравствених проблема који су све учесталији у савременом друштву (Ромштајн и Становић, 2017).

Институционализација физичког васпитања у предшколским установама омогућила је да васпитачи и наставници буду обучени да на прави начин примењују програме физичке активности. Педагошка едукација васпитача у овој области игра кључну улогу у осигуравању квалитета физичког васпитања, јер васпитачи имају одговорност да прилагоде активности потребама сваког детета, узимајући у обзир индивидуалне способности, моторички развој и здравствено стање деце. Институционализовани приступ омогућио је да васпитачи буду адекватно припремљени за овај задатак, што значајно побољшава квалитет физичког васпитања и његов утицај на дечији развој.

Институционализација је омогућила системско праћење и евалуацију развоја деце у области физичког васпитања. Кроз различите механизме праћења, васпитачи могу да прате напредак деце, да идентификују потенцијалне тешкоће у развоју и да пруже подршку где је потребно. Ово је посебно важно за децу са специфичним потребама, која

кроз структуриран програм физичког васпитања могу добити адекватну подршку за развој моторичких вештина и физичке спремности. Системска евалуација и праћење такође омогућавају континуирано унапређење програма физичког васпитања, како би они остали у складу са савременим педагошким и научним сазнањима.

Значај институционализације физичког васпитања огледа се и у његовом доприносу социјализацији деце. Кроз организоване физичке активности, деца уче да сарађују са својим вршњацима, да се носе са изазовима и конфликтима и да поштују правила. Ово је кључан аспект дечијег друштвеног развоја, јер кроз физичко васпитање деца стичу основне друштвене вештине које ће им бити неопходне у каснијим фазама живота. Институционализовани приступ осигурава да сва деца прођу кроз ове важне фазе социјалног учења у оквиру структурисаних активности које су пажљиво осмишљене да подстичу не само физички, већ и емоционални и друштвени развој (Копас-Вукашиновић, 2004).

Институционализација физичког васпитања у предшколским установама донела је низ користи за децу, васпитаче и шире друштво. Она је омогућила стварање стандардизованог, научно заснованог приступа физичком васпитању који је интегрисан у васпитно-образовни процес, чиме је обезбеђен квалитетан и свеобухватан развој деце у најранијем узрасту. Овај приступ поставља темеље за будуће образовање и развој, промовишући здравље, друштвену интеграцију и менталну стабилност деце, чиме доприноси стварању здравих и активних генерација које ће у будућности бити способне да се суоче са изазовима савременог друштва.

2. ЦИЉ, ЗАДАЦИ И МЕТОДЕ РАДА

2.1. Циљеви истраживања

Циљеви истраживања били су усмерени на сагледавање историјског развоја и улоге физичког васпитања у предшколском образовању на територији Србије, са фокусом на кључне периоде који су обликовали ову област од њених почетака до савременог доба. Истраживање је настојало да утврди како су различити друштвено-економски, политички и културни фактори утицали на место физичког васпитања у предшколском систему, и на који начин су ти утицаји допринели креирању савремених програма који се данас примењују у предшколским установама. Посебна пажња била је посвећена испитивању утицаја педагошких теорија и приступа који су утицали на развој физичког васпитања током различитих историјских етапа.

Истраживање је такође имало за циљ да анализира како су политичке промене утицале на реформе у предшколском образовању, посебно у погледу физичког васпитања, и на који начин су те реформе допринеле развоју васпитних и образовних програма у различитим историјским оквирима. Кроз овај процес настојало се утврдити какву улогу су имали државни закони и педагошке смјернице у обликовању улоге физичког васпитања у предшколским програмима, као и да се осветле кључни моменти у којима је физичка активност почела да се схвата као значајан елемент целовитог развоја детета.

Још један важан аспект овог истраживања био је испитивање регионалних разлика у развоју предшколског физичког васпитања у Србији. Истраживање је настојало да покаже на који начин су историјске и друштвене околности у различитим деловима Србије, као што су Кнежевина Србија и Војводина под Аустроугарском, утицале на различите облике и програме физичког васпитања у предшколским установама. Различити историјски контексти утицали су на степен и квалитет увођења физичке активности у предшколски систем, а један од циљева био је да се идентификују специфичности ових утицаја и да се анализира њихова улога у развоју предшколског васпитања на националном нивоу.

Циљеви истраживања такође су обухватили анализу савремених трендова у физичком васпитању у предшколским установама у Србији, са посебним нагласком на промене које су се десиле након распада Југославије и увођења нових образовних стандарда у периоду транзиције. Истраживање је имало за циљ да осветли како су савремени педагошки приступи и законска регулатива утицали на развој и примену физичког васпитања

предшколским програмима, као и да истражи који су кључни изазови са којима се сусрећу савремене предшколске установе у овој области.

2.2. Задаци и план истраживања

Задаци истраживања били су усмерени на систематско проучавање развоја предшколског физичког васпитања у Србији, са намером да се осветле кључне историјске етапе и утицаји који су обликовали ову област. Први задатак био је прикупљање и анализа релевантне литературе, укључујући историјске изворе, законе и прописе који су регулисали предшколско образовање, као и педагошке радове који су се бавили физичким васпитањем деце у раном узрасту. Ово је подразумевало дубљу анализу историјских докумената, како би се добио јасан увид у нормативне оквире који су током времена утицали на развој и примену физичког васпитања у предшколским програмима.

Следећи важан задатак био је сагледавање друштвених и економских фактора који су утицали на успостављање и развој предшколског физичког васпитања у различитим регионима Србије. Ово је укључивало проучавање разлика у развоју предшколских установа у Кнежевини Србији и Војводини под Аустроугарском, са посебним освртом на утицај локалних културних, политичких и образовних услова. Циљ је био утврдити на који начин су различити региони и историјски контексти утицали на развој програма физичког васпитања, као и идентификовати сличности и разлике у приступима физичком васпитању деце у предшколском узрасту.

Један од важних задатака био је хронолошко праћење развоја предшколског физичког васпитања кроз различите историјске периоде. У овом делу истраживања фокус је био на периодизацији од оснивања првих предшколских установа, преко међуратног периода, до периода након Другог светског рата и савремених времена. Истраживање је настојало да идентификује кључне моменте у којима је дошло до значајних промена у концептима и методама физичког васпитања, као и да покаже како су различити педагошки правци и теорије утицали на развој физичког васпитања у предшколским установама.

Још један од задатака био је да се утврди како су се политичке и социјалне промене у Србији одражавале на реформе у предшколском образовању, са посебним освртом на физичко васпитање. Проучаване су промене које су настале након Другог светског рата, када је држава преузела активнију улогу у регулисању образовног система, као и период транзиције након распада Југославије, када су нови образовни стандарди и законски

оквири утицали на трансформацију предшколског васпитања. Истраживање је обухватило и савремене реформе у овој области, као и утицај европских образовних политика на унапређење предшколског физичког васпитања у Србији.

План истраживања био је организован тако да обухвати све кључне периоде развоја предшколског васпитања, са посебним акцентом на промене у приступу физичком васпитању и његовој улози у предшколским програмима. Истраживање је започето анализом литературе и историјских извора, затим је следило хронолошко праћење развоја предшколског физичког васпитања, како би се добила потпуна слика о еволуцији ове области кроз различите друштвене, економске и политичке фазе. На крају, истраживање је било усмерено на идентификацију тренутног стања и савремених изазова у предшколском физичком васпитању, са циљем да се предложи могућности за његово даље унапређење.

2.3. Методологија: теоријска анализа и историјски метод

Методологија овог истраживања била је заснована на теоријској анализи и коришћењу историјског метода, са циљем да се детаљно проуче историјске и друштвене околности које су утицале на развој предшколског физичког васпитања у Србији. Примена теоријске анализе омогућила је истраживачу да се фокусира на разматрање и критичко испитивање постојеће литературе, закона, научних радова и педагошких извора који су обухватили широк спектар тема повезаних са физичким васпитањем. Теоријска анализа обухватала је темељно прегледавање релевантних научних студија, закона и педагошких теорија које су се бавиле физичким васпитањем и предшколским образовањем, а затим њихову систематизацију и примену на историјски контекст Србије.

Историјски метод је био од суштинског значаја за ово истраживање, јер је омогућио праћење развоја предшколског физичког васпитања кроз различите историјске епохе. Применом овог метода истраживач је био у могућности да хронолошки прати друштвене, политичке и културне промене које су утицале на трансформацију система предшколског образовања у Србији. Ово је подразумевало пажљиво истраживање архивских докумената, законских прописа, као и педагошке документације која је омогућила реконструкцију начина на који је физичко васпитање еволуирало у предшколским програмима. Историјски метод је омогућио да се прикажу не само важне прекретнице у развоју предшколског васпитања, већ и да се укаже на континуитет и дисконтинуитет у примени физичког васпитања у различитим друштвеним околностима.

Комбинација теоријске анализе и историјског метода омогућила је свеобухватан приступ у истраживању ове сложене теме. Кроз теоријску анализу, истраживач је настојао да изведе закључке на основу постојећих студија и истраживања о утицају физичке активности на развој деце, као и да испита педагошке концепте који су обликовали физичко васпитање. Историјски метод је, са друге стране, обезбедио историјску димензију истраживања, што је омогућило увид у то како су различити друштвено-политички системи и епохе утицали на примену и развој физичког васпитања у предшколским установама. Историјски метод је био посебно важан за разумевање начина на који су социјалне промене, попут индустријализације, ратова и политичких транзиција, оставиле трага на еволуцију предшколског физичког васпитања.

3. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ ОД ПОЈАВЕ ПРВИХ ПРЕДШКОЛСКИХ УСТАНОВА (КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И ВОЈВОДИНА КАО ДЕО АУСТРОУГАРСКЕ) ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

3.1. Оснивање првих предшколских установа

Оснивање првих предшколских установа на територији данашње Србије било је кључни моменат у развоју организованог предшколског васпитања и образовања, а тај процес је био утицајем европских педагошких токова. У Кнежевини Србији, прва формална регулатива која се бавила предшколским образовањем појавила се 26. јула 1898. године, када је донет **Закон о народним школама**, којим је предвиђено оснивање забавишта у оквиру основних школа. Овај закон је означио почетак системског развоја предшколских установа, и њиме је дефинисано да забавишта служе као припрема за основну школу за децу узраста од 5 до 7 година. Такође, по овом закону, похађање државних забавишта постало је обавезно за сву децу тог узраста.

Прво забавиште на територији Кнежевине Србије отворено је у Вршцу 1881. године, док је у Војводини, која је била део Аустроугарске, прво забавиште основано раније, 1844. године у Суботици (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2017). У Војводини је оснивање предшколских установа било под снажним утицајем аустроугарских педагошких традиција и закона који су раније били уведени у овом региону, и те установе су постале модел за оснивање забавишта у Србији. Овај процес био је отежан због друштвено-економских услова, али је постепено постојала све већа свест о важности организованог предшколског васпитања, нарочито у градским срединама.

3.2. Утицај културних и друштвених промена на предшколско васпитање

Културне и друштвене промене крајем 19. и почетком 20. века имале су значајан утицај на развој предшколског васпитања у Србији. Под утицајем европских педагошких идеја, као што су оне које су заступали Фридрих Фребел и Јохан Хајнрих Песталоци, све више се препознавао значај раног васпитања за целовит развој детета. У овом периоду, на територији Кнежевине Србије и Војводине, предшколске установе почеле су да развијају програме који су укључивали организоване активности за децу, укључујући физичко васпитање као важну компоненту васпитног рада.

Индустријализација и урбанизација додатно су утицале на потребу за организованим васпитањем деце. Жене су све више постајале део радне снаге, што је довело до пораста броја деце која су морала бити збринута у предшколским установама. Овај тренд је био нарочито присутан у градовима, док је у руралним срединама процес развоја предшколских установа био спорији. Утицај западних педагошких концепата, као што су фребеловске идеје о игри као основи за учење, био је видљив у програмима забавишта која су се развијала у Србији и Војводини (Цолић и Нишевић, 2011).

3.3. Педагогија и физичко васпитање у раним програмима предшколских установа

Физичко васпитање у раним програмима предшколских установа било је нераскидиво повезано са педагошким теоријама тог доба које су наглашавале важност целовитог развоја детета. Фридрих Фребел је у својим педагошким радовима наглашавао значај игре као основног начина на који деца уче и развијају се, а те идеје су се одразиле и на програме физичког васпитања у предшколским установама Србије. Игра, као основа за физички и социјални развој, постала је суштински део свакодневних активности деце у забавиштима.

Поред тога, увођење физичких вежби у раним програмима имало је за циљ развој моторичких вештина код деце. Програми су укључивали основна физичка вежбња попут гимнастике, трчања и скакања, која су доприносила развоју координације, снаге и издржљивости. Нагласак је био на томе да деца, кроз физичке активности, стичу самопоуздање и способност за сарадњу са вршњацима (Павловић-Бренеселовић, 2012).

3.4. Увођење физичке активности у ране предшколске програме

Увођење физичких активности у ране предшколске програме било је важан корак у институционализацији физичког васпитања у Србији. У складу са законом из 1898. године и одлуком Високогшколског савета из 1903. године, у забавиштима је постао обавезан програм физичког вежбања који је укључивао активности попут гимнастике и игара на отвореном. Ови програми били су осмишљени тако да омогуће деци да развијају основне моторичке способности и стичу здраве животне навике.

Мила Малеташки (1904) истиче да је једнако важно развијати и телесне и душевне способности детета, посебно кроз физичко васпитање у забавиштима. Она је наглашавала да су забавишта васпитне институције у којима су деца „телесно и душевно очувана“, а телесно васпитање је у њеним програмима добијало посебно место као средство за постизање физичке и менталне равнотеже. Поред вежби, пажња је посвећивана здравствено-хигијенским аспектима васпитања, као што су одржавање личне хигијене, боравак на свежем ваздуху и правилна исхрана. Физичко васпитање у овим раним предшколским програмима постало је важан сегмент целовитог развоја деце, доприносећи њиховој физичкој спремности, социјализацији и припреми за касније образовне изазове. Како наводи Малеташки (1904) за телесно васпитање препоручује неке од игара и вежби, а то су пре свега гимнастичке игре које за циљ имају правилан развој појединих делова тела којима је главни циљ кретање тј. трчање, скакање. Редна вежбања су за циљ имала да се дете научи реду и привикне на удружености као и ступање по такту корачање, марширање. Слободна телесна вежбања без справа била су битна да би дете могло сваки део тела наизменично да покреће и тим стекло могућност правилног кретања. За телесна вежбања на справама је сматрала да су веома опасна и могу превише да оптерећују децу тако да их у забавиште не треба уводити, па их стога препоручује само за школску децу.

Малеташки наводи нека од упутстава за организовање телесног вежбања:

- Вежбе почети са умереним покретом, након тога прећи на брже и на крају завршити са најлакшим;
- Живље кретање не треба одмах да замени вежбање у месту, него се са децом треба најпре прошетати да би се постепено расхладила;
- После вежбања не би требало одмах пити воду нити седати на хладну површину;
- Редови треба да су једни за другима, а не једни према другима;
- Деца треба да буду толико далеко да руке и ноге могу имати довољну слободу кретања;

- Приликом вежбања треба водити рачуна да се покрети изводе брзо и тачно, а не задовољити се половичним и неусавршеним покретима;
- Приликом загревања треба водити рачуна о умерености, не треба претеривати;
- Деца треба наизменично да вежбају све делове тела, најбоље почети са вежбањем руку , након тога продужити са вежбањем ногу и завршити са вежбањем главе и тупа;
- С децом 3-4 године треба радити гимнастику и редне игре, док са децом 4-5 година пак једноставна слободна телесна вежбања, од 5-6 сложене слободне игре;
- Сва телесна вежбања треба радити на чистом ваздуху када је лепо време, док зими у добро проветреној просторији;

(Малеташки: 20/1904, 308)

4. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ ИЗМЕЂУ ПРВОГ И ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

4.1. Развој предшколског васпитања у Србији између два рата

Развој предшколског васпитања у Србији између два светска рата био је обележен значајним друштвеним и политичким променама које су утицале на образовни систем и промениле начин на који је предшколско васпитање било организовано и спровођено. После Првог светског рата, Србија је постала део новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, што је донело потребу за стварањем новог, јединственог система образовања и васпитања који би укључивао и предшколске установе. Овај период обележен је настојањима да се уједначе различити регионални приступи образовању, укључујући и утицаје који су долазили из Војводине, где су установе за рано васпитање већ биле релативно развијене.

Упоредо са овим настојањима, значајан број деце је био без адекватне породичне бриге, што је последица економских потешкоћа и ратних страдања. Ово је створило потребу за организовањем предшколских установа које би се бавиле не само образовањем, већ и социјалном заштитом и бригом о деци (Копас-Вукашиновић, 2018). У том периоду отварања су забавишта, али и склоништа и дечија обданишта која су пре свега имала социјалну функцију, док је педагошки аспект био запостављен. Главни циљ ових установа био је да обезбеде основну бригу и заштиту, посебно за децу радничке класе и сиромашних слојева друштва.

Законом о народним школама из 1929. године, предшколско васпитање је формално укључено у образовни систем, што је значило да су забавишта постала део основних школа. Ово је створило услове за даљи развој предшколских установа у градовима и индустријским центрима, где је оснивање забавишта било обавезно. Ипак, процес оснивања ових установа био је спор, а број деце која су похађала забавишта био је највећи у Војводини, где су забавишта имала дужу традицију у односу на друге делове Србије (Правилник о Општим основама предшколског програма, 2006).

Упркос правним променама које су у овом периоду допринеле формализацији предшколског васпитања, програми и наставне методе нису били униформно развијени. Многе установе нису имале јасно дефинисане педагошке програме, што је резултирало тиме да је у многим случајевима педагошки рад био занемарен у односу на социјалну

функцију предшколских установа. Постојећи програми били су инспирисани претходним моделима, али су били недовољно разрађени и нису у потпуности одговарали потребама деце. У овом периоду, фокус је био на припреми деце за основну школу кроз игру и социјализацију, али је недостајало систематско спровођење ових активности у свим установама (Правилник о Општим основама предшколског програма, 2006).

Поред тога, увођење нових педагошких приступа у предшколске програме наишло је на различите препреке. Забавилје, односно васпитачице, које су радиле у предшколским установама, биле су углавном обучаване на кратким курсевима, што је значило да нису увек имале довољно знања и вештина да спроводе сложене васпитно-образовне програме. Такође, недостатак материјалних средстава и адекватних просторија додатно је отежавао рад у овим установама. Ипак, упркос овим потешкоћама, број предшколских установа је постепено растао, а све већи број деце био је укључен у предшколско васпитање.

У периоду између два светска рата, Србија је направила кораке ка стварању јединственог система предшколског васпитања, али су ти кораци били ограничени политичким, економским и друштвеним околностима тог времена. Велики број деце остао је ван институционалног система, нарочито у руралним подручјима, где је приступ предшколским установама био веома ограничен (Цолић, Лазић, Улић, Јанковић, и Галић, 2018). С друге стране, у урбаним срединама, предшколско васпитање је постајало све важнији аспект дечијег развоја и припреме за школовање.

Овај период такође карактерише и сукоб различитих друштвених и културних утицаја на пољу образовног система. Са једне стране, постојала је тежња ка модернизацији и европеизацији образовања, док су са друге стране традиционалне вредности и патријархалне структуре и даље играле важну улогу у друштву. Ови контрасти утицали су и на развој предшколских установа, које су покушавале да помире нове педагошке приступе са традиционалним вредностима васпитања.

4.2. Утицаји европских педагошких праваца на физичко васпитање

Утицаји европских педагошких праваца на физичко васпитање у Србији били су кључни за обликовање васпитно-образовних програма у предшколским установама, посебно у периоду од краја 19. до средине 20. века. Европски педагози попут Фридриха Фребела, Марије Монтесори и Јохана Хајнрих Песталоција значајно су утицали на развој педагошких теорија које су нашле примену у Србији. Фребелове идеје о игри као

основном средству учења у раном детињству биле су посебно значајне за интеграцију физичког васпитања у предшколске програме. Игре које је Фребел препоручивао развијале су моторичке способности код деце, али и њихову креативност и способност за тимску сарадњу. У Србији, ове игре су постале основа за физичке активности у забавиштима и дечијим вртићима.

Утицај Фребелових идеја огледао се и у томе што је физичко васпитање у предшколским установама схваћено као интегрални део свеукупног развоја детета, а не само као средство за одржавање физичке кондиције (Јовановић, 2007). Овај приступ наглашавао је важност хармоничног развоја тела и ума, при чему су физичке активности биле пажљиво осмишљене да подстичу не само физички развој, већ и когнитивне и социјалне вештине. Програмске активности биле су структурисане тако да развијају способности деце кроз игру, што је у складу са Фребеловом теоријом да деца уче кроз сопствену активност и интеракцију са околином. Увођењем ових игара, физичко васпитање је постало важан део предшколског васпитања у Србији, што је имало дугорочан утицај на развој програма који су у великој мери били инспирисани фребеловским моделима (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

Монтесоријански приступ, који је наглашавао самосталност деце и учење кроз непосредно искуство, такође је имао утицаја на физичко васпитање у предшколским установама. Марија Монтесори је веровала да деца најбоље уче кроз слободну активност и кретање, те су физичке активности биле саставни део њених образовних програма. У Србији, овај приступ је постао популаран током друге половине 20. века, када су многе предшколске установе почеле да примењују Монтесоријанске методе. Физичке активности су се спроводиле у складу са индивидуалним потребама и интересовањима деце, што је допринело њиховом самопоуздању и развоју моторичких способности (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

Утицаји Песталоцијевих идеја били су видљиви у наглашавању важности развоја целокупне личности детета кроз физичко васпитање. Песталоци је веровао да је физичко васпитање основа за ментални и емоционални развој, и да без развоја тела, ум не може достићи свој пуни потенцијал. У предшколским установама у Србији, његове идеје су примењиване кроз програме који су укључивали физичке активности као основу за изградњу дисциплине и формирање радних навика код деце. Поред тога, активности попут гимнастике, трчања, скакања и игара на отвореном биле су осмишљене да допринесу физичком развоју деце, али и да им помогну да развију способност концентрације и усредсређености на задатке.

Европски педагошки правци такође су имали утицаја на развој институционалног оквира за физичко васпитање у предшколским установама у Србији. Поред појединачних активности, нагласак је био стављен на потребу за уређењем простора и материјала који ће омогућити деци да се слободно крећу и уче кроз игру и физичку активност (Пожгај и Шпорчић Шкробоња, 2019). Европски модели физичког васпитања, који су наглашавали значај простора и организованих активности, допринели су изградњи нових врста објеката за предшколско васпитање у Србији, са пространим двориштима и физичким ресурсима који су подстицали игру и кретање.

Најзначајнији утицај европских педагошких праваца огледао се у увођењу физичког васпитања као обавезног дела предшколског програма. Док је раније физичко васпитање било углавном слободна игра, са утицајем европских педагога дошло је до структурисања ових активности у оквиру дневног распореда. Игре и вежбе добиле су специфичну улогу у педагошком процесу, а физичке активности постале су важан део припреме деце за касније школовање. Ово је био значајан корак у правцу интеграције физичког васпитања у систем васпитно-образовног рада у Србији.

4.3. Социјални и економски услови који су утицали на физичко васпитање

Социјални и економски услови који су утицали на развој и примену физичког васпитања у Србији играли су пресудну улогу у обликовању како предшколског система тако и самих програма васпитања. Од оснивања првих предшколских установа, друштвене и економске прилике су директно одређивале како ће се развијати концепт физичког васпитања у тим установама, а самим тим и степен интеграције физичких активности у васпитно-образовни процес. Најпре, у периоду након националног буђења и постепеног ослобађања од стране власти, потреба за организацијом предшколског васпитања била је условљена општим условима у којима се налазило друштво. У то време, већи део становништва био је сиромашан, посебно у руралним срединама, што је значило да су ресурси за отварање предшколских установа били веома ограничени (Бабић, Иревић, и Крстовић, 1997).

Промене су се догађале током периода између два светска рата и у послератном периоду, када је социјална и економска ситуација утицала на могућности за увођење нових програма васпитања. Посебно је велики утицај имала светска економска криза, која је успорила развој образовног система и ограничила доступност финансијских средстава за проширење и модернизацију предшколских установа. Упркос томе, у градовима и

индустријским центрима дошло је до повећања броја деце која су била укључена у предшколско васпитање, док је у руралним подручјима овај процес био много спорији.

Социјалистички систем је био у великој мери усмерен на колективно васпитање и припрему деце за радну дисциплину, што је захтевало да физичко васпитање не буде само облик игре или забаве, већ и средство за јачање радних навика и одговорности код деце. Идеја физичког васпитања као дела свеукупног развоја детета била је јако наглашена у овом периоду, при чему су све активности биле структуриране тако да се деца уче дисциплини, тимском раду и одговорности према заједници (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2014).

Значајну улогу у обликовању физичког васпитања играли су економски услови и доступност ресурса за развој програма. У условима економске кризе или недостатка средстава, физичко васпитање је често било занемарено или сведено на минимум, док су у временима економског просперитета програми обогаћивани и проширивани. На пример, у периоду економског развоја током 1960-их и 1970-их година, физичко васпитање је постало важан део образовних програма, а држава је инвестирала у изградњу спортских терена, школа и објеката за физичке активности у предшколским установама.

У савремено доба, са променама у друштвеном и економском окружењу, физичко васпитање у предшколским установама наставља да еволуира, прилагођавајући се новим потребама друштва. Данашњи програми физичког васпитања све више укључују и здравствене аспекте, као што су превенција гојазности, развој здравих навика и промоција физичке активности као дела здравог начина живота. Економске и социјалне промене које су донеле развој нових технологија и промене у животном стилу довеле су до тога да физичка активност постане важнија него икада раније, што је још више истакло њену улогу у предшколском васпитању

4.4. Улога физичког васпитања у формирању предшколског образовног система

Улога физичког васпитања у формирању предшколског образовног система у Србији била је од кључног значаја за развој свеобухватног приступа васпитању деце у најранијем узрасту. Од самих почетака организованог предшколског васпитања, физичка активност је препозната као основни аспект развоја дечје личности, доприносећи како њиховом физичком, тако и когнитивном и социјалном развоју (Вујачић, 2014). Овај холистички приступ који је наглашавао важност уравнотеженог развоја тела и ума, уведен је у предшколски систем кроз програме и активности које су биле усмерене на то да деца од најранијег узраста усвоје основне моторичке вештине, дисциплину и навике здравог живота.

Интеграција физичког васпитања у предшколске установе произилазила је из потребе да се деци пружи окружење у којем би могли да развијају своје физичке способности кроз игру и контролисане активности. Први програми који су укључивали физичке активности у предшколским установама били су инспирисани европским педагошким моделима, посебно оним који су наглашавали значај игре као основног начина на који деца уче и развијају се. Кроз ову игру, деца су учила основне покрете као што су трчање, скакање, хватање и пењање, што је доприносило развоју њихових моторичких вештина и физичке спремности. Овај вид физичке активности није био само начин да се деца забаве, већ је служио и као средство за јачање њихових когнитивних и друштвених способности, подстицање тимског духа и развој дисциплине (Закон о предшколском васпитању и образовању, 2010/2017/2018/2019/2020/2021).

Током времена, физичко васпитање је постало незаобилазан део предшколског програма, а његов значај је растао у складу са друштвеним и економским променама. Након Другог светског рата, у периоду социјалистичке изградње, дошло је до већег нагласка на колективизму и физичкој припреми младих генерација, што је директно утицало на структуру и организацију физичких активности у предшколским установама. Програми физичког васпитања у овом периоду били су усмерени на јачање физичке кондиције деце, али и на развој тимских вештина, што је било у складу са друштвеном идеологијом која је наглашавала важност колективног духа и социјализације. Установе су почеле да укључују организоване спортске активности, као и редовне вежбе на отвореном, што је постало стандард у предшколском образовном систему.

Физичко васпитање у предшколским установама такође је имало за циљ да подстакне развој здравих животних навика код деце. Програме су осмишљавали стручњаци који су настојали да деци усаде основне принципе здравог живота, укључујући одржавање личне хигијене, правилну исхрану и редовну физичку активност. Увођење ових навика у најранијем узрасту сматрало се кључним за њихов будући физички и ментални развој. Физичке активности су такође доприносиле развоју самопоуздања и независности код деце, што је било важно за њихову припрему за касније школовање и живот у друштву.

Улога физичког васпитања у формирању предшколског образовног система није се огледала само у његовој функционалној вредности, већ и у васпитној улози коју је имало у изградњи карактера деце. Кроз физичке активности, деца су учила основне животне лекције као што су поштовање правила, сарадња са вршњацима и прихватање одговорности за сопствене поступке. Овај васпитни аспект био је посебно важан у временима када су друштвене промене захтевале да деца што раније почну да усвајају основне вредности које су их припремале за активну улогу у друштву (Улић и Велишек-Брашко, 2017).

Током друге половине 20. века, физичко васпитање је наставило да игра значајну улогу у формирању предшколског система у Србији, при чему је његов значај све више препознат не само у контексту здравственог и физичког развоја деце, већ и као важан фактор за њихов свеукупни развој. Програми су постали све више диференцирани и прилагођени различитим потребама деце, укључујући и оне са посебним потребама. Ово је омогућило да предшколске установе постану инклузивнија и доступнија свим друштвеним слојевима.

Данас, физичко васпитање у предшколским установама остаје један од најважнијих елемената у образовном систему, с обзиром на то да су његови позитивни ефекти на дечији развој непобитни. Интеграција физичких активности у свакодневни програм предшколских установа доприноси формирању здравих, срећних и активних генерација које су спремне да се суоче са изазовима модерног друштва.

5. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1945. ДО 1958. ГОДИНЕ

5.1. Обнова образовног система након Другог светског рата

Након Другог светског рата, Србија је, као и већина европских земаља, прошла кроз период интензивне обнове и реорганизације друштвених институција, укључујући и образовни систем. Разарања и последице рата оставиле су дубоке трагове, а један од главних приоритета нових власти била је изградња модерног образовног система који би био у складу са новим друштвеним и политичким условима. У том контексту, предшколско васпитање добија све већи значај, с обзиром на то да је васпитање младих генерација постало основа за изградњу новог социјалистичког друштва. Образовни систем је био део шире државне стратегије за унапређење и модернизацију друштва, а физичко васпитање је препознато као кључни аспект развоја младих, с обзиром на то да је физичка спремност постала један од симбола новог, снажног и радно способног грађанина социјалистичке државе (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2017).

Физичко васпитање у овом периоду постаје важан део обновљеног система образовања, не само на нивоу школа већ и у предшколским установама. Оваква оријентација била је условљена и потребом да се деца од најранијег узраста припреме за физички активан живот, а у исто време да се кроз физичке активности развијају и социјалне, психолошке и интелектуалне способности. Ове активности су обухватале не само физичке вежбе и игре већ и систематско увођење дисциплине и организације у васпитно-образовни процес, чиме је физичко васпитање постало основа за формирање радних и социјалних навика код деце.

5.2. Утицај политичких промена на предшколско васпитање

Након рата, политички систем у Србији је претрпео корените промене, са успостављањем новог социјалистичког режима. У том контексту, предшколско васпитање је добило нову димензију и функцију, с обзиром на то да је држава настојала да образовни систем усклади са својим идеолошким циљевима. Социјализам је наглашавао важност колективизма, радних навика и дисциплине, а предшколске установе су постале кључна места за стварање нових генерација које би биле спремне да учествују у изградњи новог

друштвеног поретка (Јовановић, 2007). У том смислу, физичко васпитање у предшколским установама није било само средство за јачање тела и здравља, већ и за изградњу социјалне свести и тимског рада.

Држава је настојала да предшколске установе буду приступачне за сву децу, без обзира на социјалну и економску позадину, што је био значајан корак ка инклузивном образовању. Физичке активности су у том смислу играле важну улогу у развоју осећаја заједништва и солидарности, што су биле основне вредности социјалистичког васпитања. Поред тога, физичке активности у предшколским програмима служиле су и као средство за подстицање дисциплине и формирање радних навика, што је било од посебног значаја у периоду изградње радничког друштва (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

5.3. Формирање програма физичког васпитања у складу са новим државним приоритетима

Формирање програма физичког васпитања у предшколским установама у овом периоду било је директно повезано са новим државним приоритетима који су наглашавали изградњу физички и морално јаке младе генерације. Физичке активности су имале за циљ не само да унапреде здравље и развој деце, већ и да их припреме за будуће радне и друштвене обавезе. У том контексту, физичко васпитање је добило стратешку улогу у изградњи новог социјалистичког човека, где су дисциплина, радне навике и колективни дух играли пресудну улогу.

Програми су обухватили систематске физичке активности, укључујући гимнастику, вежбе снаге, тимске игре и активности на отвореном, које су служиле као припрема за физичке изазове са којима ће се деца сусретати у будућности. Васпитачи су били обавезни да примењују ове програме, а држава је обезбедила адекватну обуку наставног кадра како би се осигурало да физичко васпитање буде спроведено на највишем нивоу. Овај приступ је био новина у односу на раније периоде, јер је физичко васпитање добило структуриран облик и постало обавезан део образовног система (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

5.4. Примена нових метода у предшколским установама

Примена нових метода у предшколским установама након 1945. године обележена је увођењем модернијих педагошких приступа који су били у складу са идеолошким и друштвеним циљевима социјалистичке државе. Нови методи физичког васпитања били су усмерени на целовит развој детета, са акцентом на уравнотежен развој физичких и когнитивних способности. Физичке активности су постале интегрални део свакодневног програма у предшколским установама, а децу су учила дисциплини, тимском раду и развоју здравих навика кроз контролисане активности.

Нови методи су такође укључивали активнију улогу васпитача у организацији и спровођењу физичких активности, при чему су васпитачи добили нове алате и методолошке приступе који су били усмерени на праћење развоја сваког детета и прилагођавање активности њиховим индивидуалним потребама (Бабић, Иревић, и Крстовић, 1997). Овај систем омогућавао је не само физички развој, већ и формирање радне дисциплине и тимског духа, што је било у складу са друштвеним и политичким идеалима тог времена.

6. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1959. ДО 1968. ГОДИНЕ

6.1. Реформе у образовном систему у периоду модернизације

Период од 1959. до 1968. године обележен је значајним реформама у образовном систему у Србији, које су биле део ширих друштвених и економских промена у циљу модернизације друштва. Ове реформе су укључивале и предшколски васпитно-образовни систем, при чему је акценат стављен на унапређење квалитета образовања и васпитања деце у најранијем узрасту. У овом периоду, физичко васпитање је добило ново место у оквиру предшколског образовног система, посебно у контексту нових педагошких смерница које су наглашавале важност физичког развоја за целокупан развој личности детета (Цолић, Лазић, Улић, Јанковић, и Галић, 2018). Модернизација је захтевала нове приступе који би омогућили да се физичко васпитање систематски интегрише у свакодневне активности деце.

Са друштвеном трансформацијом и све већом урбанизацијом, предшколске установе су морале да се прилагоде новим потребама деце која су све више времена проводила у затвореним просторима. Ово је значило да је било неопходно развијати програме физичке активности који би обезбедили здрав развој деце у условима савременог начина живота. Реформе су у том смислу укључивале повећану улогу физичког васпитања као средства за компензацију недостатка природног кретања у урбаним срединама. Нови програми су обухватали редовне физичке активности као саставни део васпитно-образовног процеса, са циљем да се подстакне здрав физички развој деце и формирање здравих животних навика (Ромштајн и Становић, 2017).

Једна од кључних одредница реформи била је професионализација рада у предшколским установама. Физичко васпитање је добило посебан значај, при чему су васпитачи добили нове инструкције и алате за рад са децом у овом домену. Држава је увела систем обуке васпитача како би се обезбедило да они имају довољно знања и вештина за спровођење физичких активности у складу са новим педагошким концептима (Ромштајн и Становић, 2017). Ове реформе су биле део ширег процеса унапређења целокупног образовног система у Југославији, при чему је посебан нагласак стављен на рано дечје васпитање као кључ за будући друштвени развој.

Физичко васпитање је постало и важно средство за промовисање социјалне једнакости у предшколским установама. Нови програми су осмишљени тако да обезбеде једнаке могућности за развој сваког детета, без обзира на његову социјалну позадину. Овај приступ је био у складу са социјалистичком идеологијом која је наглашавала једнакост и заједничко деловање, а физичке активности су играле важну улогу у развоју тимског духа и колективног рада код деце. Реформе су донеле и нове стандарде у погледу инфраструктуре предшколских установа, са посебним акцентом на развој простора за физичке активности, као што су игралишта и спортски терени, што је омогућило да деца проводе више времена у кретању и игри.

6.2. Развој физичке активности као кључног дела предшколских програма

У периоду од 1959. до 1968. Године, физичка активност је постала кључни део предшколских програма, што је резултат растућег препознавања важности раног физичког развоја за свеукупни развој детета. Физичко васпитање је почело да се сматра не само важним за физичко здравље деце, већ и за њихов когнитивни и социјални развој. У том периоду, предшколске установе су почеле систематски да укључују физичке активности у своје дневне планове, како би обезбедиле да сва деца имају приступ активностима које подстичу њихов физички развој.

Једна од важних промена у овом периоду била је институционализација физичког васпитања у предшколским установама. Док су раније физичке активности углавном биле спонтане и неформалне, нови програми су донели структуру и план у овој области. Физичко васпитање је постало део дневних активности, са јасно дефинисаним циљевима и задацима који су били у складу са педагошким концептима модерног васпитања. Ове активности су биле осмишљене тако да обезбеде деци свакодневну физичку активност, која је имала за циљ развој моторичких способности, али и формирање здравих навика које ће деца носити са собом у каснијим фазама живота (Закон о предшколском васпитању и образовању, 2010/2017/2018/2019/2020/2021).

Нови програми физичког васпитања били су усмерени на развој специфичних моторичких вештина, као што су координација, брзина, снага и флексибилност. Ове активности су се спроводиле кроз игре, вежбе на отвореном и тимске спортове, чиме је деци омогућено да кроз забаву и игру развијају своје физичке способности. Васпитачи су имали задатак да прате развој сваког детета и прилагођавају активности њиховим потребама, што је

доприносило томе да свако дете има прилику да учествује у физичким активностима и да напредује у складу са својим могућностима.

Физичке активности су такође имале важну улогу у социјализацији деце. Кроз тимске игре и колективне активности, деца су учила како да сарађују, како да решавају конфликте и како да развијају осећај заједништва. Ове вештине су биле од кључног значаја за њихову будућу социјалну интеракцију, а физичке активности су представљале природан начин да деца уче о важности сарадње и тимског рада. Васпитачи су били обучени да подстичу децу да развијају ове вештине кроз физичке активности, чиме је физичко васпитање постало важан део не само физичког, већ и социјалног и емоционалног развоја деце.

Овај период је обележен повећаним интересовањем за здравствени аспект физичке активности. Предшколске установе су почеле да користе физичке активности као средство за унапређење здравља деце, са акцентом на превенцију гојазности и других здравствених проблема који су били у порасту због промена у начину живота и исхрани. Овај приступ је био у складу са државном политиком промоције здравља и физичке активности као важних аспеката друштвеног развоја, што је додатно подсакло бављењем физичке активности у предшколским установама (Закон о предшколском васпитању и образовању, 2010/2017/2018/2019/2020/2021). Деца су кроз свакодневне активности стицала здравствене навике које су их припремале за физички активан живот и у каснијим фазама њиховог развоја. Овај приступ је подразумевао да физичко васпитање није само активност која је везана за школске установе, већ важан део образовног процеса који почиње већ у предшколском узрасту. Деца су се на тај начин развијала кроз комбинацију физичких активности, социјалних интеракција и здравствено-васпитних утицаја, што је у значајној мери допринело њиховом свеукупном развоју.

6.3. Увођење иновативних приступа у раду са децом предшколског узраста

Увођење иновативних приступа у раду са децом предшколског узраста у периоду од 1959. до 1968. године било је одраз нових педагошких теорија које су се развијале у Југославији и широм света. Ови приступи су наглашавали значај игре и креативности као основних средстава учења и развоја код деце. У овом контексту, физичко васпитање је постало простор за иновације, где су васпитачи користили различите методе како би мотивисали децу да учествују у физичким активностима и кроз њих развијају не само своје физичке, већ и когнитивне и социјалне вештине. Игре су биле прилагођене узрасту и

способностима деце, чиме је свако дете могло да учествује и доприноси својим напредовањем (Крњаја, 2012).

Један од иновативних приступа био је фокус на индивидуализацију наставе у физичком васпитању, где су васпитачи прилагођавали активности потребама сваког детета. Ово је значило да су активности биле осмишљене тако да омогуће сваком детету да учествује у складу са својим могућностима, било да су у питању деца са физичким ограничењима или деца која су показивала изузетне моторичке способности (Крњаја, 2012). Овај приступ је помогао у стварању инклузивног окружења у којем су сва деца могла да развијају своје способности кроз физичке активности, без обзира на њихов физички или социјални статус.

Један од нових приступа био је и увођење тимских спортова као дела физичког васпитања у предшколским установама, поред овога уведен је и садржај рада за област физичког васпитања који су били распоређени за млађу, средњу и старију групу и били су у функцији јачања мишићних група и развоја основних облика кретања. Ове активности су не само допринеле развоју физичких способности деце, већ су их училе и важним социјалним вештинама као што су тимски рад, сарадња и решавање конфликта. Тимски спортови су били осмишљени тако да подстакну децу да заједнички раде на постизању циљева, што је истовремено доприносило развоју тимског духа и дисциплине. Васпитачи су били у улози модератора који су подстицали децу да учествују и развијају своје способности кроз игру и спорт (Копас-Вукашиновић, 2004).

Увођење иновативних метода у раду са децом подразумевало је и веће укључивање родитеља у процес физичког васпитања. Предшколске установе су почеле да организују разне манифестације и спортске догађаје у којима су учествовали и родитељи, чиме се створила чвршћа веза између породице и образовног система. Овакав приступ омогућио је да физичко васпитање постане део свакодневног живота деце и ван предшколске установе, што је допринело стварању здравих навика у породицама (Копас-Вукашиновић, 2004). Родитељи су били подстицани да активно учествују у процесу развоја своје деце, што је додатно ојачало улогу физичког васпитања у свеукупном развоју детета.

6.4. Промена педагошких парадигми у односу на физичко васпитање

Период од 1959. до 1968. године обележен је значајним променама у педагошким парадигмама, нарочито у односу на физичко васпитање. Претходни приступи који су наглашавали дисциплину и структурисане активности постепено су уступали место новим педагошким идејама које су се фокусирале на слободну игру и учење кроз кретање. Ова промена је била део ширег педагошког тренда који је стављао дете у центар образовног процеса, наглашавајући његове индивидуалне потребе и интересовања.

Једна од кључних промена у педагошким парадигмама била је увођење више слободе у физичке активности, при чему су деца имала више простора да сама бирају активности у којима ће учествовати. Овај приступ је био заснован на идеји да деца најбоље уче када су мотивисана да сама истражују и испробавају различите активности, што је омогућило да физичко васпитање постане више прилагођено индивидуалним потребама деце. Васпитачи су добили улогу водича који подстичу децу да самостално учествују у активностима и развијају своје способности.

Физичко васпитање је почело да се интегрише са другим аспектима образовања, као што су когнитивни и емоционални развој. Игре и физичке активности нису више биле само средство за развој физичких способности, већ су постале интегрални део свеукупног образовног процеса. Ова промена у педагошким парадигмама омогућила је да физичко васпитање буде коришћено као средство за развој критичког мишљења, креативности и способности решавања проблема код деце. Васпитачи су охрабривали децу да кроз физичке активности развијају не само своје тело, већ и своје мишљење и осећања (Лазих, Цолић, и Јанковић, 2020).

Нови приступи су такође нагласили важност индивидуализације у раду са децом. Физичко васпитање је постало простор у којем се свако дете развија у складу са својим потенцијалима, при чему су активности биле прилагођене способностима сваког детета. Овај приступ је допринео стварању окружења у којем су деца могла да напредују својим темпом, што је било у складу са модерним педагошким идејама о индивидуалном развоју. Васпитачи су прилагодили програме физичких активности тако да подстичу свако дете да развија своје способности, било да су у питању физичке, когнитивне или социјалне вештине.

7. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1969. ДО 1995. ГОДИНЕ

7.1. Утицај социјалистичке државе на програме васпитања и образовања

Током периода од 1969. до 1995. године, физичко васпитање у предшколским установама у Србији било је снажно под утицајем идеологије социјалистичке државе, која је настојала да кроз образовни систем обликује младе генерације у складу са вредностима колективизма, радне дисциплине и физичке спремности. Социјалистичка држава је препознала физичко васпитање као важан алат за формирање јаке и здраве младе популације, која би била спремна да активно допринесе изградњи социјалистичког друштва (Вујачић, 2014). У том контексту, физичке активности су постале саставни део предшколских програма, и то не само као средство за развој физичке кондиције, већ и као начин да се деца од малих ногу уче вредностима социјалистичке идеологије.

Један од кључних аспеката утицаја социјалистичке државе на програме васпитања било је увођење колективних активности у предшколским установама. Физичко васпитање је у том периоду имало за циљ да подстакне децу на заједнички рад, тимску сарадњу и развој осећаја припадности заједници. Ово се постизало кроз различите колективне игре и спортске активности које су биле део свакодневног васпитног програма. У овим активностима, деца су учила како да раде заједно, да подржавају једни друге и да следе заједничке циљеве, што је био одраз ширих друштвених вредности које је држава промовисала (Павловић-Бренеселовић, 2012).

Физичко васпитање је било интегрисано у шире образовне циљеве који су укључивали развој радних навика и дисциплине. Социјалистички систем је наглашавао важност физичке спремности не само као предуслова за добро здравље, већ и као начин да се припреми млада популација за учешће у производњи и радном процесу. Ово се одразило на програме у предшколским установама, где су физичке активности биле осмишљене тако да развијају издржљивост, снагу и самоконтролу код деце. Такође, физичке активности су служиле и као средство за усађивање дисциплине, што је био важан елемент социјалистичког васпитања.

Социјалистичка држава је такође улагала значајне ресурсе у развој инфраструктуре за физичко васпитање. У предшколским установама су грађени специјализовани простори за физичке активности, као што су спортски терени и игралишта, који су омогућавали деци да учествују у различитим физичким вежбама и спортовима. Ово је био део шире стратегије државе да подстакне физичку активност у друштву, а деца су од најранијег узраста била укључена у овај процес. Физичке активности су биле организоване на начин који је омогућавао да сва деца учествују, без обзира на њихове физичке способности, чиме је промовисана инклузивност у васпитним програмима (Пожгај и Шпорчић Шкробоња, 2019).

7.2. Развој нових концепата физичког васпитања у предшколским установама

Током периода од 1969. до 1995. године, предшколске установе у Србији су усвојиле нове концепте физичког васпитања који су наглашавали интегрални приступ развоју дечије личности. Ови концепти су се заснивали на холистичком приступу који је укључивао не само физички, већ и когнитивни, емоционални и социјални развој детета. Физичко васпитање више није било схватано као изолована активност, већ као важан део васпитно-образовног процеса који је подстицао целовит развој детета. У том смислу, физичке активности су биле интегрисане са осталим аспектима образовања, као што су развој креативности, логичког размишљања и социјалних вештина.

Нови концепти физичког васпитања били су осмишљени тако да подстичу децу на активно учешће у физичким активностима, при чему је акценат стављен на игру као основни начин учења и развоја. Игра је постала основно средство кроз које су деца учила о свету око себе, развијала своје моторичке способности и истовремено стицала друштвене и когнитивне вештине (Копас-Вукашиновић, 2018). Васпитачи су били обучени да користе различите врсте игара и активности које су биле прилагођене узрасту и интересовањима деце, чиме је обезбеђено да физичко васпитање буде интересантно и забавно за децу.

У овом периоду је дошло до развоја нових педагошких приступа који су наглашавали важност индивидуалног приступа сваком детету. Физичко васпитање је било организовано на такав начин да омогући сваком детету да учествује у складу са својим могућностима и интересовањима. Овај приступ је био посебно важан за децу са специфичним потребама, јер је омогућио да и она буду укључена у физичке активности на

начин који је прилагођен њиховим способностима. Васпитачи су имали задатак да прилагођавају активности потребама сваког детета, чиме је физичко васпитање постало инклузивније и доступније свим друштвеним групама (Цолић и Нишевић, 2011).

Физичко васпитање је такође играло важну улогу у развоју социјалних вештина код деце. Кроз тимске игре и спортске активности, деца су учила како да сарађују, како да поштују правила и како да развијају осећај заједништва. Ове активности су биле осмишљене тако да подстичу децу да заједнички раде на постизању циљева, што је истовремено доприносило развоју тимског духа и дисциплине. Физичко васпитање је на тај начин постало средство за социјализацију деце и припрему за њихову будућу улогу у друштву.

7.3. Друштвено-политичке промене и њихов утицај на предшколско васпитање

Друштвено-политичке промене које су се дешавале током овог периода значајно су утицале на предшколско васпитање и физичко васпитање у предшколским установама. Током седамдесетих и осамдесетих година, Југославија је пролазила кроз економске и политичке промене које су утицале на образовни систем, укључујући и предшколско васпитање. Физичко васпитање је задржало своју важну улогу у васпитно-образовном процесу, али је због промена у друштву дошло до модификације програма како би се они прилагодили новим условима.

Током овог периода, дошло је до значајних промена у приступу васпитању деце. Док је у ранијим деценијама акценат био на дисциплини и колективизму, током овог периода физичко васпитање је све више усмерено на развој индивидуалних способности детета и подстицање његове креативности. Ово је било у складу са новим педагошким приступима који су наглашавали значај индивидуализације и дететов развој у складу са његовим интересовањима и способностима. Друштвено-политичке промене у том периоду довеле су до веће флексибилности у примени васпитних метода, при чему је физичко васпитање добило нову улогу у развоју личности детета. Васпитачи су охрабривали децу да изразе своју креативност кроз физичке активности, као и да сами бирају активности које им највише одговарају (Улић и Велишек-Брашко, 2017). Овај приступ је омогућио деци да се развијају у складу са својим потенцијалима, истовремено задржавајући важност физичке активности у васпитном процесу.

Још једна значајна друштвена промена која је утицала на физичко васпитање у предшколским установама било је све веће укључивање жена у радну снагу. Овај процес је створио потребу за већим бројем предшколских установа, што је значило и да физичко васпитање мора бити доступно већем броју деце. Услед тога, држава је наставила да улаже у развој инфраструктуре за физичке активности у предшколским установама, обезбеђујући простор и опрему за физичке вежбе и игре. Иако су економске тешкоће у последњим деценијама социјалистичке Југославије утицале на образовни систем, физичко васпитање је остало значајан део васпитних програма.

Овај период је такође обележен и све већим укључивањем родитеља у васпитни процес, посебно у домену физичког васпитања. Предшколске установе су организовале разне манифестације и спортске активности у којима су учествовали и родитељи, чиме је физичко васпитање постало део ширег друштвеног процеса. Родитељи су охрабривани да активно учествују у физичким активностима своје деце, што је доприносило стварању здравих навика које су се преносиле и у породични живот. Овакав приступ је омогућио да физичко васпитање постане интегрални део свакодневице, не само у предшколским установама, већ и у породицама (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2014).

7.4. Улога физичке културе у развоју дечије личности

Физичка култура у периоду од 1969. до 1995. године играла је пресудну улогу у развоју дечије личности, посебно у контексту предшколског васпитања. Физичке активности су се користиле као средство за подстицање не само физичког, већ и социјалног и емоционалног развоја детета. Кроз физичко васпитање, деца су учила како да сарађују са другима, како да решавају конфликте и како да развијају осећај одговорности и самоконтроле. Ове вештине су биле од суштинског значаја за формирање дечије личности и њихову припрему за будуће изазове у школи и животу (Крњаја и Павловић-Бренеселовић, 2017).

Физичка култура је у овом периоду наглашавала важност тимског рада и колективног духа. Кроз спортске активности и тимске игре, деца су развијала осећај заједништва и припадности групи, што је било у складу са вредностима које је социјалистичка држава промовисала. Васпитачи су подстицали децу да кроз физичке активности учествују у заједничким подухватима, што је доприносило њиховом социјалном развоју и формирању позитивних односа са вршњацима. Овакав приступ је био кључан за развој деце у

предшколским установама, јер је омогућавао да се кроз игру и физичке активности граде вредности као што су солидарност, сарадња и поштовање других.

Физичка култура је имала важну улогу у развоју самопоуздања и личне одговорности код деце. Кроз физичке активности, деца су учила како да преузму одговорност за своје поступке, како да се носе са изазовима и како да превазиђу препреке. Ове активности су им омогућавале да кроз физички напор развију осећај постигнућа, што је доприносило развоју њиховог самопоуздања и способности да се суоче са тешкоћама у другим аспектима живота (Јовановић, 2007). Овај аспект физичког васпитања био је важан за развој деце у смислу њихове припреме за касније фазе образовања и живота.

Физичка култура је играла улогу у развоју здравих животних навика код деце. Кроз систематске физичке активности, деца су усвајала навике које су биле важне за њихово будуће здравље, као што су редовно кретање, одржавање физичке кондиције и свест о важности здраве исхране. (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018) Овај приступ је био у складу са државном политиком која је наглашавала важност здравог начина живота као предуслова за продуктиван и активан живот. Физичко васпитање је на тај начин постало не само средство за развој физичких способности, већ и важан фактор у промоцији здравог и активног начина живота.

Физичка култура је у предшколском васпитању играла и улогу у развоју емоционалне стабилности код деце. Кроз физичке активности, деца су учила како да се носе са емоцијама као што су фрустрација, радост или пораз, што је било важно за њихов емоционални развој. Овај аспект физичког васпитања омогућавао је да деца кроз игру и спорт науче како да контролишу своје емоције и како да реагују у различитим животним ситуацијама, што је доприносило изградњи њихове емоционалне интелигенције.

8. МЕСТО И УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У ПЕРИОДУ ОД 1995. ДО 2024. ГОДИНЕ

8.1. Трансформација образовног система након распада Југославије

Током периода од 1994. до 2024. године, образовни систем у Србији је прошао кроз значајне трансформације, а физичко васпитање у предшколским установама није остало имуно на те промене. Након распада Југославије, Србија је прошла кроз политичке, економске и друштвене турбуленције које су утицале на све сфере живота, укључујући и образовање (Бабић, Иревић, и Крстовић, 1997). У том периоду, фокус је био на реорганизацији система, прилагођавању новим друштвеним реалностима и увођењу нових приступа у образовање. Физичко васпитање у предшколским установама добило је нову улогу у изградњи здравог и активног начина живота, с обзиром на све веће проблеме повезане са недовољном физичком активношћу деце.

Након периода политичке нестабилности и економских санкција 90-их година, образовни систем је био присиљен да се трансформише како би одговорио на нове изазове модерног доба. Физичко васпитање, које је до тада било засновано на социјалистичким вредностима колективизма и дисциплине, добило је нове димензије кроз увођење савремених педагошких метода. Док је у претходним деценијама физичко васпитање имало јасан и строг оквир, са нагласком на колективну физичку спремност, нови период је донео већу слободу у организацији физичких активности, са фокусом на индивидуалне потребе и способности деце (Цолић, Лазић, Улић, Јанковић, и Галић, 2018).

Реформе које су спроведене у образовању након 2000. године подразумевале су увођење нових курикулума, прилагођених савременим потребама друштва, при чему је физичко васпитање добило значајније место у васпитно-образовним програмима. У том периоду, дошло је до увођења нових стандарда и правила у физичком васпитању, како би се обезбедило да сва деца, без обзира на њихове социјалне и економске услове, имају једнак приступ физичким активностима. Државне институције су препознале важност физичке активности за здрав развој деце, што је допринело већим улагањима у предшколску инфраструктуру, посебно у спортске терене и игралишта.

8.2. Модерни програми физичког васпитања у предшколским установама

Модерни програми физичког васпитања који су уведени у предшколске установе након 1994. године представљају велики напредак у односу на раније периоде. Ови програми су осмишљени тако да се фокусирају на развој моторичких способности деце, уз акценат на игру као основни облик учења. Уместо строгих и структурираних вежби које су доминирале у претходним деценијама, нови програми наглашавају слободну игру, индивидуални развој и флексибилност у приступу физичким активностима. Игра је постала централни део програма физичког васпитања, при чему се деца подстичу да истражују своје окружење кроз физичке активности које им омогућавају да развијају своје моторичке способности на природан и спонтан начин (Ромштајн и Становић, 2017).

Модерни програми физичког васпитања су укључили и већи степен инклузивности. Деца са посебним потребама сада имају више могућности да учествују у физичким активностима које су прилагођене њиховим индивидуалним способностима. Васпитачи су обучени да прилагођавају програме сваком детету, чиме је физичко васпитање постало инклузивније и праведније. Овај приступ омогућава да сва деца учествују у физичким активностима, без обзира на њихове физичке или когнитивне способности (Крњаја, 2012).

Један од важних аспеката модерних програма физичког васпитања је и већи нагласак на развој социјалних и емоционалних вештина кроз физичке активности. Тимске игре и колективне активности постале су важан део предшколских програма, јер подстичу сарадњу, емпатију и социјалну интеракцију међу децом. Физичке активности нису више само средство за развој физичких способности, већ су постале алат за свеобухватни развој личности детета.

8.3. Савремени приступи и законска регулатива у области физичког васпитања

Савремени приступи у физичком васпитању у предшколским установама у Србији, посебно у периоду након 2000. године, били су под снажним утицајем европских стандарда и најбољих пракси из света. Србија је кроз реформе у образовању настојала да усклади своје програме са међународним стандардима, при чему је посебан акценат стављен на физичко васпитање као важан елемент васпитања и образовања у раном

детињству. Законска регулатива која је уведена у овом периоду пружила је чврст оквир за имплементацију физичког васпитања у свакодневни рад предшколских установа.

Усвајањем Закона о основама система образовања и васпитања из 2003. и каснијим изменама, физичко васпитање је добило званичну потврду као обавезан део предшколских програма. Овај закон је поставио основе за развој физичке активности код деце као кључног аспекта васпитно-образовног процеса (Павловић-Бренеселовић, 2012). Поред тога, доношењем нових правилника и стандарда, предшколске установе су добиле конкретна упутства за организовање физичких активности, уз обезбеђивање одговарајућих услова за њихово спровођење. Законска регулатива је такође предвиђала обуку васпитача и других радника у предшколским установама, како би се осигурало да физичко васпитање буде спроведено на највишем нивоу.

Савремени приступи у физичком васпитању су нагласили важност прилагођавања активности индивидуалним потребама сваког детета, чиме се тежи стварању окружења у којем ће деца бити мотивисана да учествују у физичким активностима и развијају здраве навике од најранијег узраста. Васпитачи су охрабрени да користе креативне и иновативне методе у раду са децом, укључујући коришћење различитих облика игре, спортских активности и других физичких активности које подстичу развој моторичких и социјалних вештина (Пожгај и Шпорчић Шкробоња, 2019).

8.4. Тенденције и перспективе развоја предшколског физичког васпитања у Србији

У периоду од 1994. до 2024. године, предшколско физичко васпитање у Србији је прошло кроз бројне трансформације, при чему су савремене тенденције усмерене на још већу интеграцију физичке активности у све аспекте предшколског образовања. Једна од главних тенденција у развоју физичког васпитања је фокус на холистички приступ, где се физичка активност не посматра изоловано, већ као део целовитог развоја детета. Овај приступ укључује повезивање физичких активности са когнитивним, социјалним и емоционалним развојем детета, што је у складу са савременим педагошким концептима.

Постоји јасна тенденција ка већој употреби технологије у процесу физичког васпитања, што укључује употребу интерактивних платформи и дигиталних алата за мотивисање деце да учествују у физичким активностима. Иако је традиционално физичко васпитање базирано на директним активностима и играма у физичком простору, савремени програми

све више укључују технологију као додатак за планирање, праћење и евалуацију физичких активности код деце. Васпитачи користе дигиталне платформе за праћење напретка деце, као и за планирање активности које су прилагођене индивидуалним потребама и способностима сваког детета (Копас-Вукашиновић, 2018).

Један од трендова који се развија у савременом предшколском физичком васпитању је и већи нагласак на инклузији деце са посебним потребама. У складу са овим принципима, физичке активности су све више прилагођене деци која имају различите физичке или когнитивне изазове, што омогућава свим малишанима да равноправно учествују у програмима физичког васпитања. Овај приступ има за циљ не само физички развој, већ и социјалну инклузију, чиме се ствара позитивно окружење за све учеснике.

Перспективе за будући развој предшколског физичког васпитања у Србији укључују и јачање сарадње између предшколских установа, родитеља и локалних заједница. Савремене тенденције наглашавају важност породице као партнера у васпитно-образовном процесу, што је нарочито значајно у области физичке активности. Родитељи су охрабрени да буду активни партнери у процесу физичког васпитања, учествујући у организованим активностима заједно са својом децом, чиме се ојачава свест о важности физичке активности и ван предшколских установа. (Улић и Велишек-Брашко, 2017)

Будуће перспективе укључују и даљи развој програма физичког васпитања који су засновани на најновијим истраживањима у области дејег развоја. Ови програми ће наставити да се прилагођавају променама у друштву и потребама нових генерација, што значи да ће се фокусирати на комбинацију традиционалних физичких активности са новим методама које укључују игру, спорт и здравствено-васпитне активности. Циљ је да физичко васпитање буде не само средство за развој физичких способности деце, већ и важан аспект њиховог свеукупног емоционалног, социјалног и когнитивног развоја.

Тенденције у развоју физичког васпитања у Србији у наредним годинама укључују и већи фокус на интеграцију еколошких и здравствених аспеката у програме предшколског васпитања. Деца се све више подстичу да време проводе на отвореном, у природи, што доприноси развоју здравих животних навика и свести о важности заштите животне средине. Овај приступ подржава холистички развој детета и промовише физичке активности као део здравог и одговорног односа према окружењу, чиме се још више унапређује улога физичког васпитања у предшколском образовању.

9. ЗАКЉУЧАК

Од раних фаза развоја предшколског система у Србији, физичко васпитање је било важан аспект у изградњи дечије личности, али је начин на који се приступало физичкој активности значајно варирао кроз историју. У почетку, оно је било мање структурирано и углавном засновано на спонтаним играма и активностима, али је временом постало формализован део предшколских програма. Од интеграције европских педагошких идеја, до увођења савремених педагошких метода, физичко васпитање је добило свеобухватну улогу у васпитању деце, не само као начин за јачање физичког здравља, већ и као кључно средство за развој социјалних и емоционалних вештина.

Након Другог светског рата, значај физичког васпитања био је наглашен у складу са државном политиком изградње јаке и здраве популације, што је било посебно истакнуто у периоду социјалистичке Југославије. Физичке активности су постале део шире идеологије колективизма и радне дисциплине, а предшколске установе су коришћене као средства за припрему деце за њихову будућу улогу у друштву. Колективне игре и спортске активности служиле су не само као средство за физички развој, већ и као начин за јачање социјалних веза и развој тимског духа код деце. Ово је био период у којем је физичко васпитање добило формалне оквире и постало обавезан део васпитно-образовног програма у предшколским установама.

Са променама које су настале након распада Југославије, физичко васпитање у предшколским установама је морало да се прилагоди новим друштвеним и економским условима. Иако су политички и економски изазови током 90-их година донели многе потешкоће, убрзо након тога дошло је до обнове образовног система и поновног увођења физичког васпитања као важног дела васпитно-образовног процеса. У савременом периоду, посебно након 2000. године, физичко васпитање је доживело значајне реформе које су омогућиле интеграцију савремених педагошких концепата и методологија, чиме је оно добило шири значај у развоју целокупне личности детета.

Данас је физичко васпитање у предшколским установама у Србији веома цењен аспект васпитно-образовног процеса. Оно је препознато као важан алат за развој моторичких, социјалних и когнитивних вештина код деце. Интеграција физичке активности са другим васпитним областима, као што су когнитивни и емоционални развој, довела је до стварања холистичких програма који су усмерени на свеукупно унапређење дететовог развоја. Програме физичког васпитања карактерише флексибилност, инклузивност и

прилагођавање индивидуалним потребама деце, што омогућава да сва деца учествују у физичким активностима, у складу са својим способностима и интересовањима.

Будући развој физичког васпитања у предшколским установама ће се, свакако, ослањати на савремене педагошке и научне приступе који наглашавају важност раног развоја као темеља за будући успех у образовању и животу. Потреба за физичком активношћу у раном узрасту не односи се само на физичко здравље, већ има дубоке импликације на развој дечијих когнитивних и социјалних способности. У том смислу, будући програми физичког васпитања морају наставити да инкорпорирају налазе најновијих истраживања и примере добре праксе, прилагођавајући се сталним променама у друштвеном окружењу. Закључак је да је физичко васпитање у предшколским установама у Србији прошло кроз значајне трансформације, прилагођавајући се временским околностима и друштвеним потребама. Иако је почетни фокус био на колективизму и дисциплини, савремени приступи наглашавају индивидуалност и холистички развој детета, што је довело до тога да физичко васпитање буде један од најважнијих аспеката раног образовања. Тенденције указују на даљи развој и унапређење овог сегмента образовања, чиме ће се омогућити да сва деца у Србији имају једнаке могућности за здрав физички и социјални развој.

ЛИТЕРАТУРА

18/2010, 101/2017, 113/2017 - др. закон, 95/2018 - др. закон, 10/2019, 86/2019 - др. закон, 157/2020 -др. закон, 123/2021- др.закон, 129/2021.

Бабић, Н., Иревић, С., и Крстовић, Ј. (1997). Вриједносни систем одраслих, одгојна пракса и развојни учинци. Друштвена истраживања, 6(4-5), 551-575.

Вујачић, М. (2014). Имплицитне педагогије наставника: могућности или ограничења за инклузију. Педагогија, 14(3), 379-386.

Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС, бр

Јовановић, А. (2007). Интегралност дечијег развоја кроз игру. Факултет спорта и физичког васпитања, Београд.

Копас-Вукашиновић, Е. (2004). Карактеристике и развој програма за предшколско васпитање и образовање у Србији. Докторска дисертација. Филозофски факултет. Нови Сад.

Копас-Вукашиновић, Е. (2018). Предшколски програми у Србији као претпоставка остваривања квалитета васпитне праксе. Унапређивање квалитета и доступности образовања у Србији, 69-83.

Крњаја, Ж. (2012). Игра на раним узрастима. У: Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији (А. Бауцал, ур.), (стр. 113-132). Београд: ИПА Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ.

Крњаја, Ж., и Павловић-Бренеселовић, Д. (2014). Смернице за израду осова програма предшколског васпитања усмереног на односе. Педагогија, 14(3), 156-165.

Крњаја, Ж., и Павловић-Бренеселовић, Д. (2017). Калеидоскоп: Пројектни приступ учењу. Београд: ИПА Филозофског факултета у Београду.

Лазић, С., Цолић, В., и Јанковић, М. (2020). Play in Direct Practice in Preschools of Vojvodina. Croatian Journal of Education, 22(4), 1057-1080.

Основе програма предшколског васпитања и образовања, Године узлета. (2018). Београд: Просветни преглед д.о.о.

Павловић-Бренеселовић, Д. (2012). Односи на раним узрастима. У: Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији (А. Бауцал, ур.), (стр. 133-150). Београд: ИПА Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ.

Пожгај, Ж., и Шпорчић Шкробоња, М. (2019). У потрази за новим парадигмама одгојно-образовне праксе кроз ЕУ пројекат и мобилност. У: Мобилност, Зборник радова научних конференција. Суботица: Универзитет у Новом Саду, Учитељски факултет на мађарском наставном језику у Суботици, (стр. 171-183).

Правилник о Општим основама предшколског програма. (2006). Београд: Службени гласник РС - Просветни гласник, број 14/2006.

Ромштајн, К., и Становић, Л. (2017). Вредносни систем, имплицитна педагогија и компетенције савременог васпитача. *Pannoniana*: Часопис за хуманистичке знаности, 1(2), 32-43.

Улић, Ј., и Велишек-Брашко, О. (2017). Интегрисан методички приступ у образовању васпитача. У: Изазови савремене наставе, Зборник радова научних конференција Учитељског факултета на мађарском наставном језику у Суботици. Суботица: Универзитет у Новом Саду, Учитељски факултет на мађарском наставном језику у Суботици, (стр. 757-769).

Цолић, В., и Нишевић, С. (2011). Пожељне особине детета из угла васпитача. *Настава и васпитање*, 2, 320-327.

Цолић, В., Лазић, С., Улић, Ј., Јанковић, М., и Галић, М. (2018). Подршка раном развоју и учењу кроз богаћење дечје игре. Нови Сад: Висока школа струковних студија за образовање васпитача Нови Сад.